

Sosyal Bilimler Metinleri Çevirisi

Doç. Dr. Berrin AKSOY*

Sosyal Bilimler alanındaki metinlerin çokluğu ve çeşitliliği çevirilerinde de yöntem ve ilke belirlenmesi gerekliliğini doğurur. Yaratıcılık açısından bu metinlere baktığımızda edebi çevirisi ve teknik çeviri arasında bir yerde bulduklarını görürüz. Sosyal Bilimler metinlerinin alanını konu açısından belirleyecek olursak, tıp, mühendislik, fen, hukuk ve edebiyat metinleri dışında kalan tarih, psikoloji, sosyoloji, siyaset, kamu yönetimi, felsefe alanlarında yazılan metinlerin bu kapsam içine girdiğini söyleyebiliriz. Metin türleri açısından Sosyal Bilimler metinleri Katherina Reiss'ın sınıflandırmasına göre üç işlev alanına da girer. Reiss tüm metinleri:

a) Informative (Bilgisel) b) Expressive (Anlatımcı) c) Operative (İşlevsel) olarak sınıflandırır. Bilgisel metinler ders kitapları, bilimsel raporlar, tanıtım yazıları gibi metinleri içerir. Anlatımsal metinler tüm yazın metinlerini içerir. İşlevsel metinler de (ilanlar, reklamlar, siyasi nutuklar, propagandalar gibi) etkilemeyi amaçlar. Sosyal Bilimler alanında yazılmış bir metin, örneğin Freud'un '6 JOKES AND THEIR RELATION TO THE UNCONSCIOUS' adlı eseri salt karmaşık ruhsal süreçleri açıklamanın yanısıra, yazarın kendine özgü bir biçimle duygularını ve düşüncelerini aktardığı, yer yer okuyucuyu etki altına almaya çalıştığı bir yaklaşımı da sergiler. Dolayısıyla yazarın biçiminin ve biçimini etkileyen koşulların da çeviriyi ve çevirmeni yönlendireceği bir alan olan Sosyal Bilimler metinleri çevirisinin kendine özgü güçlükleri vardır. Öncelikle Sosyal Bilimler metinleri çevirisinin yazın çevirisinin güçlüklerini ve teknik çevirinin tüm tekniklerini içerdiğini söyleyebiliriz. Çevirmen yazın çevirisinde olduğu gibi, Steiner'in "hermeneutic motion

* H.Ü. Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

(yorumsama hareketi)” olarak tanımladığı yöntemi izlemek zorundadır. Çevirmen yazarı çok iyi tanımalı, bunun için de önceki eserlerini, biçimini ve yaşam öyküsünü bilmelidir. Bunun yanı sıra metni anlamak ve duyumsamak da çok önemlidir. Metni oluşturan ritim, renk dokusu ve tasarımı çevirmen tarafından çok iyi anlaşılmalı olmalıdır. Unutmamak gerekir ki, bu tür metinlerin yazarları da kendilerine özgü şahsiyetleri, duyguları ve seçimleri olan ve bunları metinlerine yansıtan kişilerdir. Bu ve benzeri özelliklerin yalnızca yazın yapıtlarında bulunması gerekmez. Antik dönemlerden günümüze değin yazılan tüm felsefe, psikoloji, tarih, siyaset v.b. metinleri incelediğimizde, dilin yaratıcı ve yazarın duygu ve beğenilerini yansıtan bir biçimde kullanıldığını görürüz. Çevirmen metnin işlev alanını saptadıktan sonra, metindeki bilgi ve kavramların nasıl düzenlendiğini saptayabilmek için çözümleme çalışması yürütmelidir. İşlevsel yaklaşımla pragmatik ve anlamsal düzeyde yürütülmesi gereken bu çalışmada çevirmenin unutmaması gereken nokta, metindeki unsurların metinden kopuk birimler değil, belirli bir durumda ve kültürel ortamda yer alan ve içinde buldukları metni bir bütün haline getirecek olan birimler olduğudur.

Sosyal Bilimler metinlerinin çevirisinde işlevsel yaklaşımla metin çözümlemesi yapılması aynı zamanda çeviribilim kuramı içinde “skopos” kuramı ile de ilintilidir. İşlevsel bir kuram olan ve 1984 yılında Reiss ve Vermeer tarafından yazılı ve sözlü çeviride bir yaklaşım olarak geliştirilen bu kuramda öncelik hedef metindir. Hedef metnin içinde bulunduğu iletişimsel ortamın, hedef metnin üretim sürecini etkileyeceğini öne sürmesi bakımından dilbilim ile de ilişkili olan skopos kuramına göre çeviri süreci, “skopos” una, yani işlevi ve amacına göre gelişir (Pöchhacker, 1992: 215 - 217). Bir metnin işlevi amaç okuyucunun bilgisi, beklentisi ve değer yargılarına bağlıdır. Bu unsurlar kaynak metnin veya metin içindeki bölümlerin olduğu gibi korunması, az ya da ileri düzeyde değiştirilmesini belirler. Çoğunlukla, ülkemizde de sıklıkla karşılaşıldığı gibi, çeviri işini veren kişi veya kurumlar bu konuda karar verir ve bu kararlar bazen yerinde olmayabilir. Çevirmen işverenin beklentilerini gözönüne almak zorunda kalır. Ancak, metnin yapısı ve içerdiği anlamlar açısından genelde çok daha bilgi sahibi olan çevirmen bu konuda işverenin görüşlerini ve beklentilerini tartışmaktan çekinmemelidir.

Öte yandan teknik çevirinin en önemli unsurunu oluşturan terim bilgisi Sosyal Bilimler metinlerinin çevirisinde de bir önkoşul olarak karşımıza çıkar. Çevirmen metnin kendine ve alanına özgü terimleriyle başedebilme bilgi ve donanımına sahip olmalı, gerektiği yerde çevirme, olduğu gibi aktarma, yerleşmiş (ölçünlü) karşılığı kullanma gibi yöntemler arasında doğru seçim yapmasını sağlayacak bir titizlikle çalışmalıdır. Sosyal Bilimler alanında yazılmış metinlerin çevirisi ile uğraşan çevirmende bulunması gerekli özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Kaynak metni oluşturan dilsel ve dildışı öğeleri eksiksiz kavramasını sağlayacak bir dil yetisi
- 2) Amaç dilde eşdeğer bir metin kurabilmek için gerekli amaç dil bilgisi
- 3) Kaynak metnin ait olduğu konu alanı hakkında bilgi sahibi olmak
- 4) Amaç dilde kaynak metin alanında yapılmış çeviriler ve telif eserler hakkında bilgi sahibi olmak
- 5) Çeviri sürecinde yararlanabileceği donanımlara ulaşabilirlik (sözlük, ansiklopedi, alan bilgisi ile ilgili yayınlar, şahıslar ve kurumlar, bilgisayar, bilgi ağı vs.).

Sosyal Bilimler alanında yazılmış bir metin, iletişim birimi olarak kavramlardan oluşur. Kavramlar yazar tarafından açık ya da kapalı bir biçimde tanımlanır ve metinde tartışma içinde kullanılır. Bu kavramlar geçerliği ve doğruluğu onaylanmış şeyler olabileceği gibi, tartışılan ve karşı çıkılan kavramlar da olabilir. Sosyal Bilimler metinlerini doğru çevirebilmek için çevirmen, metin içindeki içerik ile ilgili öğelerin geçerliği ve kabul edilirliliği hakkında da bilgi sahibi olacağı bir araştırma yapmaya hazır olmalıdır.

Sosyal Bilimler metinlerinin ve çevirmenlerinin sahip olduğunu varsaydığımız bu bilgiler ışığında, çevirmenlerin izlemesi gereken adımları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1) Çevirmen için özgün metin ve konu alanı ile ilgili konularda okumak iyi bir başlangıç olabilir. Bu sayede çevirmen konunun kapsamını ve boyutlarını belirler. Metin içinde ele alınmış olan kavramlar saptanarak bunların o alan içinde bir perspektif oluşturmasını sağlayacak bir araştırma yapılması gereklidir. Bunun için de, hem kaynak dilde, hem amaç dilde bu alanda yazılmış eserler ve çeviriler incelenmelidir. Bu sayede özgün metinde yer alan terminoloji çıkarılarak karşılıkları bulunacak, bu karşılıkların eğer varsa yerleşik kullanıma uyup uymadığı saptanacak ve metinde kullanılan dil özellikleri belirlenecektir. Metinde geçen her bir sözcük ve terim farklı anlamlar taşıyabilir. Bu tür farklılıklar da ancak o konu ile ilgili alan bilgisinin kaynak dilde ve amaç dilde kazanılması sonucunda saptanabilir (Kussmaul: 1995, 150).

2) Çevirmen özgün metinde yazarın biçimine ve metnin biçimine eşdeğer bir amaç metin ortaya çıkarmalıdır. Sosyal Bilimler metinlerinde yazar bilgi vermenin yanı sıra kavramlar ve konulara kendi duygu ve düşünceleri açısından da yaklaştığından çevirmen yazarın ulaşmak istediği etkiyi sağlayacak çeviri yöntemleri bilgisine sahip olmalıdır. Metinde kullanılan ve karşılıkları amaç dilde eşdeğer olarak verilemeyen ya da eşdeğer sözcük bulunsa bile anlam alanlarının tam olarak örtüşmediği durumlarda, özgün sözcük olduğu gibi aktararak ayrıç içinde ya da dipnotta sözcüğün karşılığı, metin içindeki önemi

